

- Teaching and Upbringing in Educational Establishments]2017. Edition 17. P. 284-288. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ozfm_2017_17_78 (in Ukrainian)
- [18] Hura O. I. Psykholoho-pedahohichna kompetentnist vykladacha vyshchoho navchalnoho zakladu: teoretyko-metodolohichniy aspekt: monohrafiia. [Psychological and Pedagogical Competence of a Teacher of a Higher Educational Establishment: Theoretical and Methodological Aspect: Monograph]. Zaporizhzhia: HU "ZIDMU", 2006. 332 p. (in Ukrainian)
- [19] Lukianova M.I. Psikhologo-pedagogichieskaia kompientnost sotsialnogo pedagoga i yego professionalno znachimyie lichnostnyie Kachiestva [Psychological and Pedagogical Competence of a Social Pedagogue and their Professionally significant Personality Qualities]. Sotsialna pedahohika: zhurnal dlia sotsialnykh pratsivnykiv i sotsialnykh pedahohiv [Social Pedagogy: Journal for Social Workers and Social Pedagogues]. 2007. Issue 2. P. 91–95. (in Russian)
- [20] Lisova N.I. Rozvytok psykholoho-pedahohichnoi kompetentnosti molodykh uchyteliv u systemi pislidyplomnoi osvity [Development of Psychological and Pedagogical Competence of Young Teachers in the System of Postgraduate Education]: dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ped. nauk : spets. 13.00.04 «Teoriia i metodyka profesiinoi osvity [Thesis for defending scientific degree of a candidate of pedagogical sciences: specialty 13.00.04 "Theory an Methods of Professional Education"]. Kyiv, 2005. 210 p. (in Ukrainian)
- [21] Lukianova M.I. Psikhologo-pedagogichieskaia kompientnost sotsialnogo pedagoga i yego professionalno znachimyie lichnostnyie Kachiestva [Psychological and Pedagogical Competence of a Social Pedagogue and their Professionally significant Personality Qualities]. Sotsialna pedahohika: zhurnal dlia sotsialnykh pratsivnykiv i sotsialnykh pedahohiv [Social Pedagogy: Journal for Social Workers and Social Pedagogues]. 2007. Issue 2. P. 91–95. (in Russian)
- [22] Lisova N.I. Rozvytok psykholoho-pedahohichnoi kompetentnosti molodykh uchyteliv u systemi pislidyplomnoi osvity [Development of Psychological and Pedagogical Competence of Young Teachers in the System of Postgraduate Education]: dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ped. nauk : spets. 13.00.04 «Teoriia i metodyka profesiinoi osvity [Thesis for defending scientific degree of a candidate of pedagogical sciences: specialty 13.00.04 "Theory an Methods of Professional Education"]. Kyiv, 2005. 210 p. (in Ukrainian)
- [23] Hurevych R. S. Pidhotovka mahistriv u pedahohichnomu VNZ: yak yii zdiisniuvaty? [Training of Master's Degree Students in Pedagogical Higher Educational Establishment: How to Carry It Out?] URL: http://ito.vspu.net/SAIT/inst_kaf/kafedru/matem_fizuka_tex_osv/www/mater_conf/files/PDF/Pidgotovka_magistriv.pdf (in Ukrainian)
- [24] Homoniuk O.M. Formuvannia profesiino-pedahohichnoi kultury maibutnikh sotsialnykh pedahohiv u vyshchyykh navchalnykh zakladakh [Formation of Professional and Pedagogical Culture of Future Social Pedagogues in Higher Educational Establishments]: monohrafiia [monograph]. Vinnytsia : Planer, 2011. 399 p. (in Ukrainian)

УДК: 378:159.9]001.895

DOI: 10.31652/2412-1142-2020-57-164-173

Ігнатович Олена Михайлівна

доктор психологічних наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу психології праці,
Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України,
м. Київ Україна
ORCID 0000-0002-0588-062
lena_ignat70@ukr.net

ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ВІДМІННОСТІ ІННОВАЦІЙНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Анотація. Представлені у статті матеріали присвячені актуальній для вікової та педагогічної психології проблемі – розвитку інноваційності педагогічних працівників. Адже суттєві соціально-економічні явища, що відбуваються в сучасній Україні, вимагають від педагогічних працівників відповідного рівня психологічної готовності особистості до реалізації ідей розвитку освіти на інноваційних засадах. У Концепції «Нова українська школа» зазначено, що школа повинна бути в авангарді суспільних змін, а її випускник – інноватором, здатним змінювати навколишній світ, розвивати економіку, конкурувати на ринку праці, вчитися впродовж життя.

У змісті цієї статті представлено розроблену для виявлення рівнів розвитку інноваційності педагогічних працівників, а також побудови психологічного профілю особистості інноваційного педагогічного працівника, методику самооцінки фахової інноваційної культури педагога «СФІКП». Разом із зазначеною методикою в емпіричному дослідженні інноваційності педагогічних працівників закладів загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої, післядипломної освіти було включено процедури експертного опитування, контент-аналізу, діагностики за комплексом стандартизованих психодіагностичних методик.

Метою статті було виявлення відмінностей у структурі та рівнях розвитку інноваційності педагогічних працівників. В процесі виконання завдань дослідження виявлено індивідуально-психологічні відмінності інноваційності педагогічних працівників, кваліфікованих за спеціальностями у галузі природничих, гуманітарних та фізико-математичних наук, результатом чого є визначення їх особистісних психотипів (оптиміст, песиміст, реаліст, мрійник, критик, педант) на підставі виявлених у досліджуваних педагогів відмінностей у комунікативних властивостях, особливостях міжособистісної взаємодії, емоційно-вольових особливостях, інтелектуальних властивостях.

Ключові слова: інноваційність; інноваційна сприйнятливість; особистісна готовність до інноваційної педагогічної діяльності; інноваційна спрямованість.

1. ВСТУП

Сучасні умови, зміст та форми педагогічної праці вимагають від особистості нових професійних компетенцій, зосередження зусиль і часу не тільки на їх усвідомлення, а й на опанування та впровадження в педагогічну практику, а це вимагає змін у змісті й технологіях професійної підготовки майбутніх педагогічних працівників, в організації післядипломної освіти педагогів-практиків з урахуванням необхідності розвитку в них відповідного рівня інноваційності, оскільки настала ера принципово нових знань і способів пізнання. Фахівець цього етапу розвитку суспільства – це висококваліфікована інноваційна особистість, яка здатна до творення, впровадження та використання педагогічних інновацій, спроможна вирішувати проблеми нестандартним шляхом і діяти самостійно, ініціативно, брати на себе відповідальність за власні дії та рішення. Здатність до інновації стала умовою орієнтації людини в швидкозмінних і швидкоплинних світових процесах, умовою не тільки адаптації до них, а й власної життєтворчості [7]. Тому педагогічний працівник, який хоче відповідати вимогам сьогодення, повинен усвідомити необхідність знань теорії інновацій та інноваційних процесів в освіті. У цьому контексті проблема розвитку інноваційності педагогічних працівників набуває особливої значущості й актуальності.

Нині найбільш розробленими напрямками педагогічної інноватики є обґрунтування закономірностей функціонування та розвитку інноваційних процесів у різних системах, педагогічних зокрема, а також визначення структури змісту та результатів інноваційної діяльності [7]. Розробленими та ретельно охарактеризованими в наукових працях є теоретичні основи педагогічної інноватики [10], закономірності інноваційного освітнього менеджменту [12], психологія інновацій [11], психологічні особливості професійного самовизначення особистості в умовах інноваційного розвитку освіти [7]. У контексті зазначених розробок дослідники в значній мірі висвітлюють конкретно-історичну ситуацію розвитку сучасної освіти, визначають деяку перманентність і спрямованість процесів створення, впровадження, поширення педагогічних інновацій на розвиток, цілісне оновлення психолого-педагогічної теорії і практики у галузі самостійної наукової галузі – педагогічної інноватики.

Визначення об'єкта та предмета педагогічної інноватики зумовлене критичним аналізом передумов, призначення, чинників виникнення та розгортання інновацій в освіті, вивченням психологічних аспектів цього процесу, а також виявленням тієї специфічної частини дійсності, що може вивчати та пояснювати педагогічна інноватика як наукова та навчальна дисципліна. Так, В. Лазарев визначив об'єктом педагогічної інноватики інноваційний процес, умови, способи та результати його здійснення, а її предметом – залежність між ефективністю інноваційних процесів та її чинниками, а також засоби впливу на ці чинники з метою підвищення ефективності інновацій. Слід зауважити, що в цьому разі для визначення об'єкта

та предмета педагогічної інноватики автором використано поняття інноваційного процесу як «...процесу розвитку освіти шляхами творення, розповсюдження та засвоєння новшеств...», в основі якого полягає інноваційна діяльність як «...цілеспрямоване перетворення практики освітньої діяльності засобами творення, розповсюдження та засвоєння нових освітніх систем або будь-яких їх компонентів...» [6]. О. Хуторський при визначенні об'єкта та предмета педагогічної інноватики зауважив на тому, що її об'єкт не може бути обмеженим тільки інноваційним процесом, оскільки включає до свого складу й інші властиві інноватиці процеси та явища: «Предметом педагогічної інноватики виступає не тільки перетворення практики освітньої діяльності, але й умови, засоби, закономірності, форми, методи, технології тощо, що пов'язані з педагогічними інноваціями... Головний момент, що відрізняє педагогічну інноватику від інноватики в інших галузях – це особистісний чинник. Педагогіка має справу з освітніми процесами, що змінюють і учнів, і педагогів» [9]. У контексті цих визначень об'єкта та предмета педагогічної інноватики, можна зробити висновок, що педагогічна інноватика в її гуманістичному розумінні вивчає не тільки чинники, що впливають на оновлення освіти, але й чинники змін, що відбуваються в процесі становлення особистості учня та педагога, призводять до ефективного взаємовпливу особистості, творчості, інновацій, культури [1].

Разом з тим, визначаючи в галузі педагогічної інноватики різні ступені значення тих чи інших компонентів у структурі інноваційної діяльності, дослідники залишили поза увагою питання індивідуально-психологічних відмінностей інноваційності особистості у представників різних соціально-професійних груп.

Мета цієї статті полягала у висвітленні результатів дослідження інноваційності, зокрема завданням дослідження було виявлення відмінностей у структурі та рівнях розвитку інноваційності педагогічних працівників, кваліфікованих за спеціальностями у галузі природничих, гуманітарних, фізико-математичних наук.

2. МЕТОДИ ТА МЕТОДИКИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Для виявлення рівнів розвитку інноваційності педагогічних працівників, а також побудови психологічного профілю особистості інноваційного педагогічного працівника нами було розроблено методику самооцінки фахової інноваційної культури педагога «СФІКП». Розроблена нами методика «СФІКП» відповідає вимогам стандартизації (аналізувалися ліво- і правобічні зсуви, міри асиметрії й розподіл) та вимогам валідності (α Кронбаха = 0,8), здійснювались порівняння та аналіз отриманих з її допомогою даних з результатами, отриманими в ході використання стандартизованих методик. В процесі розробки та валідизації методики «СФІКП» здійснено контент-аналіз, дескриптивну статистику, факторний аналіз. Методика «СФІКП» має достатню надійність, задовільну узгодженість та може бути використана для психологічного вимірювання рівнів розвитку інноваційності педагогічних працівників [2].

Емпіричне дослідження інноваційності педагогічних працівників закладів загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої, післядипломної освіти включало процедури експертного опитування, контент-аналізу, діагностики за комплексом стандартизованих психодіагностичних методик таких, як: методика «Мотивація досягнення успіху та уникнення невдач» (А. Реан); методика «Ціннісні орієнтації» (М. Рокич); опитувальник самоактуалізації особистості (Н. Каліна); тест діагностики структури інтелекту (Р. Амтхауер); методика багатофакторного дослідження особистості (Р. Кеттелл); теплінг-тест (Є. Ільїн).

Також нами були використані методи математичної обробки психологічних даних та їх інтерпретації. Математична обробка отриманих в ході емпіричного дослідження інноваційності педагогічних працівників позашкільних, загальноосвітніх, професійно-технічних та вищих навчальних закладів здійснювалася методами первісної статистики,

кореляційного аналізу, дисперсійного та факторного аналізу, в ході проведення яких виявлялася наявність залежностей та взаємозв'язків між досліджуваними характеристиками.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Для реалізації вищезазначеної мети здійснено аналіз і порівняння результатів, отриманих за методикою «СФІКП» та стандартизованими психодіагностичними методиками у кожній із зазначених раніше категорій педагогів (Ігнатович, 2018) [3].

Показники середнього значення, стандартного відхилення, максимального та мінімального значення, моди, медіани та асиметрії вимірюваних за експериментальною методикою «СФІКП» властивостей інноваційності відображені у таблиці 1.

Серед представників усіх зазначених категорій виявлено, що педагогічні працівники з інертністю нервових процесів більш повільно засвоюють інформацію, але працюють точніше і більш ретельно виконують завдання інноваційної педагогічної діяльності. Швидкість асоціативного мислення педагогічних працівників, смислова переробка ними інформації, вирішення логічних завдань корелюють з рухливістю нервової системи або її слабкістю. При цьому отримані дані, що свідчать про зв'язок сильної нервової системи з успішністю виконання інтелектуальних дій. Запам'ятовування інформації, швидкість рішення невербальних розумових завдань, просторова уява і прогнозування краще здійснюється педагогічними працівниками з сильною та інертною нервовою системою.

Таблиця 1.

Кількісні показники мір центральної тенденції інноваційності педагогічних працівників, кваліфікованих за спеціальностями у галузі природничих, гуманітарних та фізико-математичних наук

Міри центральної тенденції	Властивості інноваційності								
	«ІС»			«ОГПД»			«ІСп»		
	П	Г	ФМ	П	Г	ФМ	П	Г	ФМ
М	5,4	5,0	5,6	5,1	5,7	5,5	5,4	5,2	5,7
G	2,1	1,8	2,2	1,9	2,3	2,0	1,6	1,9	2,3
Max	10	10	10	10	10	10	8	10	10
Min	2	1	3	3	4	3	1	1	4
Me	5	5	5	5	5	5	6	5	5
Mo	7	6	7	4	7	7	5	6	7
A	0,3	0,2	0,3	0,7	0,4	0,2	-0,7	-0,6	-0,5

Умовні позначення: ІС – інноваційна сприйнятливість; ОГПД – особистісна готовність до інноваційної педагогічної діяльності; ІСп – інноваційна спрямованість; П – природознавчі науки; Г – гуманітарні науки; ФМ – фізико-математичні науки; М – середнє значення, G – стандартне відхилення, Max – максимальне значення, Min – мінімальне значення, Me – медіана, Mo – мода, A – асиметрія.

Вочевидь, педагогічні працівники зі слабкою, або рухливою і сильною нервовою системою не здатні до швидкого і ефективного виконання завдань інноваційної педагогічної діяльності у обмежених умовах, наприклад в умовах обмеженості часом, довготривалої напруги, або в умовах відповідальності, яка вимагає нервово-психічної напруги тощо. У таких умовах краще працюють педагогічні працівники з сильною та інертною нервовою системою, які, водночас, демонструють гірші результати інтелектуальних дій в умовах здійснення різноманітних за змістом і способами завдань, що вимагають швидкого переключення уваги. Також педагогічні працівники з сильною нервовою системою мають більш високі показники за факторами С «Емоційна нестійкість - емоційна стійкість», G «Підвладність почуттям – висока нормативність поведінки», Q3 «Низький самоконтроль – високий самоконтроль», F

«Стриманість – експресивність», О «Упевненість в собі – тривожність», що свідчить про їх високий рівень самоволодіння, відповідальність, добру контролюємість емоцій і поведінки, стриманість, впевненість у собі і низьку тривожність. Педагогічні працівники зі слабкою нервовою системою характеризуються протилежними властивостями такими, як низький рівень самоволодіння, імпульсивність, безвідповідальність, почуття провини, погану контролюємість емоцій і поведінки, тривожність. При цьому педагогічним працівникам з рухливістю збудження властиві схильність до сумнівів, підозри (фактор L), орієнтація на зовнішню реальність (фактор M), а тим, хто характеризується інертністю збудження – довірливість і занурення у себе. Схильність до сумнівів, підозри (фактор L), зануреність у себе (фактор M), впевненість (фактор O), критичну налаштованість (фактор Q1) і погану контролюємість емоцій і поведінки (фактор Q3) демонструють також педагогічні працівники, яким властива рухливість гальмування. Співвіднесення цих характеристик дозволяє зробити висновок про слабкість емоційно-вольової сфери тих педагогічних працівників, у яких виявляється рухливість гальмування, що є основою формування у цих педагогів своєрідного комплексу боязливості, який заважає ефективно виконувати завдання інноваційної педагогічної діяльності і стає певним психологічним бар'єром. До сумісної співпраці, ефективного спілкування і взаємодії в ході інноваційної педагогічної діяльності здатні педагогічні працівники з сильною і рухливою нервовою системою, з високим рівнем самоволодіння, відповідальні, стримані, впевнені у собі. Труднощі у спілкуванні і здатність до індивідуального виконання завдань інноваційної педагогічної діяльності є характерними для педагогічних працівників зі слабкою або сильною та інертною нервовою системою, з низьким рівнем самоволодіння, імпульсивні, безвідповідальні та тривожні [4].

В процесі виконання завдань емпіричного дослідження були виявлені відмінності у вимірюваних показниках інноваційності, отриманих за багатофакторним опитувальником Кеттела (табл. 2.)

Таблиця 2.

Показники інноваційності педагогічних працівників, кваліфікованих за спеціальностями у галузі гуманітарних, природознавчих, фізико-математичних наук, за факторами опитувальника Р. Кеттела (у стенах)

	A	B	C	E	F	G	H	I	L	M	N	O	Q1	Q2	Q3	Q4	MD
Г	8	5	5	6	9	8	6	9	7	8	8	5	8	7	6	7	6
П	8	6	5	7	5	7	7	7	6	5	7	4	7	8	6	6	5
ФМ	4	7	7	8	6	7	6	7	5	4	6	3	6	9	7	7	6

Умовні позначення: А – замкнутість – товарищівість; В – «Інтелект»; С – емоційна нестійкість – емоційна стійкість; Е – підпорядкованість – домінантність; F – стриманість – експресивність; G – підвладність почуттям – висока нормативність поведінки; H – нерішучість – сміливість; I – жорстокість – чутливість; L – довірливість – підозрілість; M «Практичність – розвинута уява»; N – прямолінійність – дипломатичність; O – впевненість у собі – тривожність; Q1 – «Консерватизм – радикалізм»; Q2 – конформізм – нонконформізм; Q3 – Низький самоконтроль – високий самоконтроль; Q4 – розслабленість – напруженість; MD – адекватність самооцінки.

Серед досліджуваних відмінностей увагу привертає вираженість особистісних особливостей у різних групах педагогічних працівників. Між цими групами були виявлені наступні відмінності. Педагогічні працівники, кваліфіковані за спеціальностями у галузі фізико-математичних наук, відрізнялися від педагогів гуманітарного і природознавчого профілю тим, що мали більш високі показники реалізму – сензитивності (фактор I) і соціабельності - самодостатності (фактор Q2), а також тим, що мали більш високі оцінки за шкалою емоційної нестійкості (C) і більш низькі - за шкалою інертності – імпульсивності (шкала D). Педагогам гуманітарного і природознавчого профілю притаманні потреба в

спілкуванні і лабільність емоцій (фактор А), конкретність мислення (фактор В), більш продуктивна робота в групі (фактор Q2), велика напруженість з низьким порогом фрустрації (фактор Q). Для вчителів і викладачів фізики та математики характерними були ригідність поведінки (фактор А), реалістичність і незалежність (фактор І), радикальність і схильність до експериментів (фактор Q1), велика ефективність індивідуальної діяльності (фактор Q2). Для педагогів, кваліфікованих за спеціальностями у галузі гуманітарних наук, характерні лабільність емоцій і потреба в спілкуванні (фактор А), здатність до навчання і абстрагування (фактор В), велика імпульсивність (фактор F), емоційна чутливість і сензитивність (фактор І), врівноваженість (фактор Q4). Педагогічні працівники фізики-математичного профілю показали значну вираженість ригідності поведінки і стійкості афекту (фактор А), реалістичності та незалежності (фактор І), інтенсивність уяви (фактор М). Освітняни природознавчого профілю мали виражену потребу в спілкуванні (фактор А), високу відповідальність і принциповість (фактор G), сміливість в соціальних контактах (фактор Н), емоційну чутливість, традиціоналізм (фактор Q1), схильність до групової діяльності (фактор Q2), їм характерні сензитивність, висока емоційна чутливість (фактор І), виражена врівноваженість (фактор Q4) [2].

Педагоги фізико-математичних спеціальностей виявилися більш ригідними у поведінці зі стійким афектом (фактор А), імпульсивними (фактор F), сором'язливими і обережними (фактор Н), реалістичними і незалежними (фактор І), врівноваженими і спокійними (фактор Q). Вони характеризуються високою принциповістю і відповідальністю (фактор G), хорошим абстрактним мисленням і навчальністю (фактор О), більшою уживчивістю і незалежністю (фактор L), дисципліною емоцій, адекватною самооцінкою (фактор N), емоційною зрілістю, врівноваженістю (фактор О). Збіг з природознавцями тільки за двома факторами – А та І [2].

Для педагогів-гуманітаріїв характерна виражена ригідність поведінки і стійкість афекту (фактор А), домінантність і схильність до критики (фактор Е), високе честолюбство (фактор G), змагальність (фактор L), високо розвинена уява (фактор М), щирість і природність (фактор N), радикалізм (фактор схильність до індивідуальних занять (фактор Q2), нижчий вольовий контроль поведінки (Q3). Збіг з природознавцями, фізиками і математиками був тільки за одним фактором – А [3].

Результати вивчення інноваційності за шкалами багатфакторного опитувальника стали підставою для визначення типів особистості, властивих педагогічним працівникам, кваліфікованих за спеціальностями у галузі природничих, гуманітарних та фізико-математичних наук (табл. 3.) [4].

Таблиця 3.

Типи особистості педагогічних працівників, кваліфікованих за спеціальностями у галузі природничих, гуманітарних та фізико-математичних наук

Фактори	Типи	
А, Е, F, Н L, N, Q2.	«Оптиміст»: безпосередній, експансивний, незалежний, рішучий, доброзичливий, прямолінійний.	«Песиміст»: замкнутий, покірливий, обережний, заздрісний, цинічний.
С, G, J, MD, Q3 Q4.	«Реаліст»: стриманий, ініціативний, відповідальний, впевнений в собі, цілеспрямований.	«Мрійник»: роздратований, безпринциповий, фемінний, вразливий, недисциплінований.
В, М, Q1	«Критик»: Фантазуючий, інтровертований, ерудований.	«Педант»: інтелектуальний, ригідний, консервативний.

Для педагогічних працівників, кваліфікованих за спеціальностями у галузі природознавчих, гуманітарних, фізико-математичних наук, характерними психотипами, що визначені у відповідності з блоком комунікативних властивостей і особливостей міжособистісної взаємодії, до складу якого відносяться такі фактори, як: А «Замкнутість – товарицькість», Е «Підлеглисть – домінантність», F «Стриманість – експресивність», Н «Боязкість – сміливість», L «Довірливість – підозрілість», N «Прямолінійність –

дипломатичність», Q2 «Конформізм – нонконформізм», і які корелюють з комунікабельністю, відповідальністю, організаційними здібностями, є «Оптиміст» та «Песиміст» [3].

За результатами дослідження блоку емоційно-вольових особливостей особистості, що включає фактори С «Емоційна нестійкість – емоційна стійкість», G «Підвладність почуттям – висока нормативність поведінки», I «Жорсткість – чутливість», O «Упевненість в собі – тривожність», Q3 «Низький самоконтроль – високий самоконтроль», Q4 «Розслабленість – напруженість», MD «Адекватність самооцінки», які корелюють з такими якостями педагогічних працівників, як ініціативність, рішучість, визначено такі психотипи, як «Реаліст» та «Мрійник» [3].

Психотипами педагогічних працівників, що виявлені за такими факторами методики Р. Кеттела, як, В «Інтелект», М «Практичність – розвинута уява», Q1 «Консерватизм – радикалізм», є «Критик» та «Педант» [3].

«Оптиміст» характеризується відкритістю і добросердістю, товариськістю і добрودушністю. Представникам цього психотипу властива уважність, природність і невимушеність у поведінці. Педагогічні працівники, що відносяться до цього психотипу, охоче співпрацюють з іншими людьми, конструктивно вирішують конфлікти, довірливі, адекватно сприймають критику, здатні до яскравих емоційних переживань, активно відгукуються на події. У деяких випадках окремим представникам властиві владність, незалежність, самовпевненість, впертість та агресивність, що виявляються як у думках, так і у поведінці, коли своя думка вважається єдиним варіантом для всіх, і що зумовлюють виникнення конфліктів. У конфліктах педагогічні працівники даного психотипу звинувачують інших, не визнають владних натисків з боку інших, авторитарні, прагнуть досягти більш високого статусу. Вони виявляють життєрадісність, імпульсивність, безтурботність, веселість, балакучість та рухливість тільки у сприйнятливих для них умовах професійної діяльності. При цьому емоційно значущими для цих педагогічних працівників є енергійні соціальні контакти, у яких є можливість виявити експансивність і щирість. Емоційність, динамічність діяльного спілкування призводять до того, що педагогічні працівники цього типу стають лідерами, ентузіастами та ініціаторами інноваційної педагогічної діяльності, вірять в її успіх, виявляють соціальну сміливість, активність, готовність мати справу з інноваціями, схильність до ризику, прямолінійність, наївність, природність у поведінці і діяльності. На тлі відвертості, довірливості та доброзичливості стосовно інших вони віддають перевагу власним рішенням, що свідчить про незалежність, уміння самостійно приймати рішення і самостійно діяти [3].

«Песиміст» характеризується нетовариськістю, байдужістю, деякою ригідністю і надмірною вимогливістю в оцінці. Представники цього психотипу скептично налаштовані, виявляють стриманість стосовно оточуючих, віддають перевагу тому, щоб бути на самоті, не мають емоційно близьких друзів, з якими вони могли б відверто спілкуватися. Вони сором'язливі, схильні поступатися іншим, часто виявляються залежними, беруть провину на себе, занепокоєні про можливі свої помилки. Таким педагогам властиві тактовність, шанобливість, пасивність, покірливість, розсудливість, обережність, поміркованість, мовчазність, схильність ускладнювати ситуацію, заклопотаність, песимістичне сприймання дійсності, очікування невдалого завершення подій. Іншим вони видаються нудними, млявими, манірними. Педагогічні працівники, що відносяться до даного психотипу виявляють невпевненість в своїх силах, стриманість, боязкість, вважають за краще знаходитися в тіні, чутливі до будь-яких загроз. Вони, переважно, обережні у своїх вчинках, егоцентричні, ревниві, заздрісні, характеризуються підозрілістю, зарозумілістю, зверненістю інтересів на самих себе. Водночас, представники цього психотипу залежать від групи, дотримуються суспільної думки, не мають власної ініціативи і віддають перевагу праці і прийняттю рішень разом з іншими, орієнтуються на соціальне схвалення [3].

«Реаліст» характеризується стриманістю, працездатністю, емоційною зрілістю, реалістичною налаштованістю. Представники цього психотипу більш конформні, здатні

дотримуватися вимог групи, характеризуються стійкістю інтересів, силою і лабільністю нервової системи з переважанням функцій гальмування та відсутністю нервового стомлення. В окремих випадках мають місце прояви емоційної ригідності і нечутливості. Педагогічні працівники, що відносяться до цього психотипу, відрізнялися усвідомленим дотриманням поведінкових і діяльнісних норм та правил, наполегливістю при досягненні мети, точністю, відповідальністю, мужністю, самовпевненістю, розсудливістю, реалістичністю суджень, практичністю. У деяких ситуаціях спостерігається виявлення часткової жорсткості, суворості, черствості відносно оточуючих. Представники цього психотипу, як правило, безтурботні, холоднокровні, спокійні, упевнені в собі, що зумовлює розвинутий особистісний самоконтроль, точність дотримання педагогічними працівниками правил та вимог інноваційної педагогічної діяльності. Вміння усвідомлено керувати своїми емоціями і поведінкою сприяє їх прагненню досягати мети. Вони характеризуються інтегрованістю особистості та цілеспрямованістю діяльності. Завищені прагнення і надмірна мотивація у педагогічних працівників, що відносяться до цього психотипу, сприяють виникненню напруженості, фрустрованості, збудження, заклопотаності [3].

«Мрійник» характеризується низькою толерантністю по відношенню до фрустрації, підвладністю почуттям, мінливістю інтересів, схильністю до лабільності настрою, дратівливості, стомлюваності, що виявляється у невротичних симптомах, іпохондрії. Педагогічні працівники цього психотипу відрізняються непостійністю, підвладністю впливам ситуацій і обставин, виконання групових вимог і норм для них непринципове. Їм властива неорганізованість, безвідповідальність, гнучкість поведінки по відношенню до вимог професійної діяльності. Фемінні властивості таких педагогічних працівників виявляються у м'якотілості, прагненні до заступництва, схильності до романтизму, артистичності, художньому сприйманні світу. У них наявна розвинута здібність до емпатії, співпереживання, співчутливе ставлення до інших, розуміння їх внутрішнього світу. Водночас, характерними особливостями представників цього психотипу є тривожність, депресивність, та вразливість. У деяких випадках їм властиві недисциплінованість, неадекватна самооцінка, внутрішня конфліктність уявлень про себе, розслабленість, млявість, спокій та низька мотивація [3].

«Критик» відрізняється такими властивостями мислення, як абстрактність, критичність, аналітичність. У нього переважають інтелектуальні інтереси, кмітливість, швидке навчання новому, вербальна культура, ерудиція, розвинута уява. «Критики» характеризувалися високим творчим потенціалом, орієнтованістю на власний внутрішній світ, схильністю до експериментування, інноваційної педагогічної діяльності, сприйнятливості до педагогічних новацій.

«Педант» відрізняється конкретністю, ригідністю мислення, стійким консервативним ставленням до педагогічних традицій. У деяких ситуаціях може виявляти емоційну дезорганізацію мислення. У цілому, представники цього психотипу практичні, сумлінні, орієнтовані на зовнішній світ і дотримуються загальних норм, але інколи виявляють обмеженість або надмірну уважність до дрібниць, сумнівне, підозріле ставлення до педагогічних новацій, опір змінам, зневагу до аналітичних та інтелектуальних міркувань [3].

4. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

На основі виявлених відмінностей в структурі та рівнях розвитку інноваційності педагогічних працівників, зокрема у комунікативних властивостях, особливостях міжособистісної взаємодії, емоційно-вольових особливостях, інтелектуальних властивостях визначено психологічні типи (оптиміст, песиміст, реаліст, мрійник, критик, педант).

Перспективи подальших наукових розвідок автори вбачають у вирішенні питань психологічного супроводу розвитку інноваційності педагогічних працівників різної кваліфікації та різних типів навчальних закладів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Балл, Г.О. (2006). Творчість як атрибут культури і особистості. Проблеми і напрями розвитку особистісної готовності педагогічних працівників та учнів професійного ліцею до творчої та інноваційної діяльності, К.: ІПППО АПН України та УПТО ГУОН КМДА, 19–26.
- [2] Ігнатів О.М. (2018) Психолого-технологічні аспекти розвитку фахової інноваційної культури педагогічних працівників, Психологічний часопис, 4 (14), 68-86. DOI: 10.31108/2018vol14iss4pp68. URL: <https://www.google.com/search?client=opera&q=https%3A%2F%2Fdoi.org%2F10.31108%2F2018vol14iss4pp68-85&sourceid=opera&ie=UTF-8&oe=UTF-8>
- [3] Ігнатів О.М. (2019) Психологічні основи розвитку фахової інноваційної культури педагогічних працівників. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія. – Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України. – Київ. URL: http://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/34606048/21861/1/ignatovich_disertaciya_compressed_2019.pdf
- [4] Ігнатів О.М. (2019) Психологічні основи розвитку фахової інноваційної культури педагогічних працівників. Автореферат дис. на здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія. – Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України. – Київ. URL: http://psychology-naes-ua.institute/files/pdf/avtoreferat_ignatovich_1556732803.pdf
- [5] Капустина В.А., Быкова, Е.С. (2019). Типологический подход в исследовании структуры инновационного потенциала личности. Психолог, 4, 14-26. DOI: 10.25136/2409-8701.2019.4.30548. URL: https://nbpublish.com/library_read_article.php?id=30548
- [6] Лазарев В.С. (2004). Педагогическая инноватика: объект, предмет и основные понятия, Педагогика, 4,16.
- [7] Поліщук С.П. (2015). Психологічні складові професійного самовизначення особистості, Науковий вісник Херсонського державного університету, 5, 51-55. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvkh_p_2015_5_11.
- [8] Федорова, В.А., Татарчук, Ю.І. (2015). Теоретичні відомості з питання інновацій. Економічний простір, 100, 66-73. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecspros_2015_100_9
- [9] Хуторской, А.В. (2005). Педагогическая инноватика: методология, теория, практика. М.: УНЦ ДО, 222.
- [10] Godin, B. (2017). Models of Innovation: The History of an Idea. Cambridge, MA: MIT Press. URL: <https://www.kobo.com/us/en/ebook/models-of-innovation>
- [11] Kumar, M. Bharadwaj, A. (2016). Psychology of innovation: innovating human psychology. Technological and Institutional Innovations for Marginalized Smallholders in Agricultural Development, DOI: 10.1007/978-3-319-25718-1_4
- [12] Tidd, J., Bessant, J. (2013). Managing Innovation: Integrating Technological, Market and Organizational Change (5th ed.), London: John Wiley & Sons Ltd., URL: <http://bookfreenow.com/download/tidd-bessant-managing-innovation-5- edition/>

INDIVIDUAL PSYCHOLOGICAL DIFFERENCES IN THE INNOVATIVENESS OF TEACHING STAFF

Ihnatovych Olena M.

doctor of psychological sciences, senior researcher, head of the department of labor psychology,

Ivan Zyazyun Institute of Pedagogical and Adult Education of the

National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

ORCID 0000-0002-0588-062

lenu_ignat70@ukr.net

Abstract. The materials presented in the article are devoted to an urgent problem for developmental and educational psychology - the development of innovativeness of teaching staff. After all, the significant socio-economic phenomena occurring in modern Ukraine require teachers to have an appropriate level of psychological readiness of the individual to implement the ideas of developing education on innovative principles. The Concept "New Ukrainian School" states that the school should be at the forefront of social change, and its graduate should be an innovator capable of changing the world around him, developing the economy, competing in the labor market, and learning throughout life.

The content of this article presents a methodology for self-assessment of the professional innovative culture of a teacher, developed to identify the levels of development of innovativeness of pedagogical workers, as well as to build a psychological profile of the personality of an innovative pedagogical worker. Together with this methodology, in an empirical study of the innovativeness of pedagogical workers in institutions of general secondary, out-of-school, vocational, higher, postgraduate

education, expert survey procedures, content analysis, diagnostics were used using a set of standardized psychodiagnostic techniques.

The purpose of the article was to identify differences in the structure and levels of development of innovativeness of teaching staff. In the process of completing the research tasks, individual psychological differences in the innovativeness of pedagogical workers qualified in specialties in the field of natural, humanitarian and physical and mathematical sciences were revealed, the result of which is the determination of their personal psychotypes (optimist, pessimist, realist, dreamer, critic, pedant) based on differences in communicative properties, peculiarities of interpersonal interaction, emotional-volitional characteristics, intellectual properties revealed among the studied teachers.

Key words: innovativeness; innovative sensitivity; personal readiness for innovative pedagogical activity; innovative focus.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] Ball, H.O. (2006). *Tvorchist yak atrybut kultury i osobystosti. Problemy i napriamy rozvytku osobystisnoi hotovnosti pedahohichnykh pratsivnykiv ta uchniv profesiinoho litseiu do tvorchoi ta innovatsiinoi diialnosti*, K.: IPPPO APN Ukrainy ta UPTO HUON KMDA, 19–26.
- [2] Ihnatovych, O.M. (2018) *Psykhologo-tekhnologichni aspekty rozvytku fakhovoi innovatsiinoi kultury pedahohichnykh pratsivnykiv*, *Psykhologichnyi chasopys*, 4 (14), 68-86. DOI: 10.31108/2018vol14iss4pp68. URL: <https://www.google.com/search?client=opera&q=https%3A%2F%2Fdoi.org%2F10.31108%2F2018vol14iss4pp68-85&sourceid=opera&ie=UTF-8&oe=UTF-8>
- [3] Ihnatovych, O.M. (2019) *Psykhologichni osnovy rozvytku fakhovoyi innovatsiynoyi kul'tury pedahohichnykh pratsivnykiv. Dysertatsiya na zdobuttya naukovooho stupenya doktora psykhologichnykh nauk za spetsial'nistyu 19.00.07 – pedahohichna ta vikova psykhologhiya. – Instytut psykhologhiyi imeni H. S. Kostyuka NAPN Ukrainy. – Kyiv*. URL: http://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/34606048/21861/1/ignatovich_disertatsiya_compressed_2019.pdf
- [4] Ihnatovych, O.M. (2019) *Psykhologichni osnovy rozvytku fakhovoyi innovatsiynoyi kul'tury pedahohichnykh pratsivnykiv. Avtoreferat dys. na zdobuttya naukovooho stupenya doktora psykhologichnykh nauk za spetsial'nistyu 19.00.07 – pedahohichna ta vikova psykhologhiya. – Instytut psykhologhiyi imeni H. S. Kostyuka NAPN Ukrainy. – Kyiv*. URL: http://psychology-naes-ua.institute/files/pdf/avtoreferat_ignatovich_1556732803.pdf
- [5] Kapustyna, V.A., Быкова, E.S. (2019). *Typologicheskyy podkhod v yssledovanyy struktury ynnovatsyonnoho potentsyala lychnosti. Psykholog*, 4, 14-26. DOI: 10.25136/2409-8701.2019.4.30548. URL: https://nbpublish.com/library_read_article.php?id=30548
- [6] Lazarev, V.S. (2004). *Pedahohycheskaia ynnovatyka: ob'ekt, predmet y osnovnye poniatyia*, *Pedahohyka*, 4,16.
- [7] Polishchuk, S.P. (2015). *Psykhologichni skladovi profesiinoho samovyznachennia osobystosti*, *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu*, 5, 51-55. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvkh_p_2015_5_11.
- [8] Fedorova, V.A., Tatarchuk, Yu.I. (2015). *Teoretychni vidomosti z pytannia innovatsii. Ekonomichnyi prostir*, 100, 66-73. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecpros_2015_100_9
- [9] Khutorskoi, A.V. (2005). *Pedahohycheskaia ynnovatyka: metodolohiya, teoriya, praktyka*. M.: UNTs DO, 222.
- [10] Godin, B. (2017). *Models of Innovation: The History of an Idea*. Cambridge, MA: MIT Press. URL: <https://www.kobo.com/us/en/ebook/models-of-innovation>
- [11] Kumar, M. Bharadwaj, A. (2016). *Psychology of innovation: innovating human psychology. Technological and Institutional Innovations for Marginalized Smallholders in Agricultural Development*, DOI: 10.1007/978-3-319-25718-1_4
- [12] Tidd, J., Bessant, J. (2013). *Managing Innovation: Integrating Technological, Market and Organizational Change* (5th ed.), London: John Wiley & Sons Ltd., URL: <http://bookfreenow.com/download/tidd-bessant-managing-innovation-5- edition/>